

Az emberi személyiség újszövetségi szemlélete

1. A lélek halála örök halál

„Ne féljetez attól, akik a testet ölik meg, de a lelket [pszüché] meg nem ölhetik; inkább attól féljetez, aki mind a lelket [pszüché], mind a testet elveszítheti a gyehennában.” (Mt 10,28; vö. Lk 12,4)

Krisztus aligha tanítja a lélek halhatatlanságát – sokkal inkább azt, hogy Isten a testtel együtt a lelket is elveszítheti. Edward Fudge helyesen jegyzi meg: „Hacsak Jézus nem üres fenyegetőzést fogalmaz meg, a figyelmeztetés arra utal, hogy Isten ilyen ítélettel fogja sújtani azokat, akik elszántan láznak tekintélye ellen, és visszautasítják a kegyelem minden megnyilvánulását.”[1]

Lukács úgy jegyzi fel Krisztus kijelentését, hogy kihagyja a lélekre való utalást. „Ne féljetez azoktól, akik a testet ölik meg, és azután többet nem árthatnak. De megmondom nektez, kitől féljetez: Félszetez attól, aki minekutána megöl, van arra is hatalma, hogy a gyehennára vessen.” (Lk 12,4-5) Lukács kihagyja a „lélek” [pszüché] szót, s ehelyett a teljes személyiségre utal, amelyet Isten elpusztíthat a gyehennában. Lehetséges, hogy a „lélek” [pszüché] szó kihagyása szándékosan történt, hogy a pogány származású olvasók – akik megszokták, hogy a lélekre úgy gondoljanak, mint a halálon túl is élő, halhatatlan és anyagtalan összetevőre – ne érthessék félre a kijelentést. Lukács egyértelművé szeretné tenni, hogy **semmi sem marad meg**, ha Isten elpusztítja a személyiséget.

Ezt az értelmezést megerősíti Lukács 9,25 is, ahol a szerző ismét kihagyja a pszüché szót: „Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, önmagát [eauton] pedig elveszíti, vagy magában kárt vall?” Lukács feltehetőleg azért használja az „önmagát” névmást a „lélek” [pszüché] helyett (amely Mk 8,36-ban szerepel), mert az utóbbit – Edward Schweizer szavaival élve – „[a pogány olvasók] félreértelmezhetik, s a lélek halál utáni bűnhődésére vonatkoztathatják”. [2] Lukács azáltal, hogy ehelyett az „önmagát” névmást

használja, arra utal, hogy Jézus a teljes személyiség pusztulására gondolt.

Ha szem előtt tartjuk Krisztus lélekre vonatkozó felfogását, akkor egyértelművé válik, mire utalt kijelentésével. A test megölése azt jelenti, hogy kioltjuk az ember jelenlegi, földi életét. Ez azonban nem öli meg a lelket, vagyis az örök életet, amelyet azok nyernek el, akik elfogadták a Krisztus által kínált szabadítást. A jelen élet elvétele az ember elaltatását jelenti, de maga a személyiség nem vész el véglegesen egészen a második halálig, amely a Szentírás szerint egyenlő a „pokol”-lal.

Krisztus Mt 10,28-ban mondott szavainak valódi jelentését jól szemlélteti az a kijelentése is, miszerint Jairus lánya nem halt meg, csak alszik (Mt 9,24). A lány a valóságban már halott volt („megölhetik a testet”), de mivel a feltámadáskor majd felébred, joggal lehetett róla azt mondani, hogy nem halt meg, csak alszik. Örök sorsa ekkor még nem dőlt el. Ehhez hasonlóan, mivel minden halott feltámad az utolsó napon, lelkük - vagyis életük, melyet Krisztussal vagy az Ő ellenében éltek - a sírban még mindig örök sorsára vár: a hívők örök üdvösségére, vagy a hitetlenek örök elveszésére. Az utóbbi jelenti a test és a lélek teljes és visszavonhatatlan pusztulását, amire Jézus figyelmeztetése vonatkozott.

A lélek Krisztus tanítása szerinti **megőrződése** nem automatikus folyamat, amely magának a léleknek állna hatalmában, hanem **Isten ajándéka**, melyet mindazok elnyernek, akik lelküket (jelenlegi életüket) hajlandók Neki szentelni. A léleknek ez a kibővített jelentése szoros rokonságban áll a hívők jellemével, vagyis személyiségével. A gonosz emberek vagy hatalmak megölhetik a testet, vagyis a fizikai életet, de nem pusztíthatják el a hívő jellemét vagy személyiségét. Isten kötelezettséget vállal arra, hogy minden hívő egyéniségét, személyiségét és jellemét megőrzi. Krisztus pedig eljövetelekor feltámasztja majd azokat, akik Őbenne haltak meg, visszaadva nekik a lelküket, vagyis jellegzetes személyiségüket és jellemüket.

A „holttest lelke”

A fentiek fényében most Pál egy szintén gyakran félreértett kijelentését vizsgáljuk meg, melyet Eutikhus feltámasztásakor tett. Egy Troásban tartott búcsú-összejövetelen, melyen Pál meglehetősen sokáig beszélt, egy ifjú, Eutikhus mély álomba merült, leesett a harmadik emeletről, és meghalt. Ap csel 20,10-ben azt

olvassuk, hogy „Pál pedig alámenvén, fölé hajolt, és magához ölelve mondta: Ne háborogjatok, mert a lelke [pszüché] még benne van.”

Ez az esemény párhuzamos két bibliai történettel: amikor Illés (1Kir 17,17), később pedig Elizeus (2Kir 4,32-36) ráfeküdt egy gyermekre, akiknek a lelke [nefes] visszatért. A dualista értelmezés szerint ezek az epizódok arra utalnak, hogy a lélek a testtől függetlenül létezik, amely a test elhagyását követően néha visszatérhet.

Ahhoz, hogy megértsük, mi is történt valójában Eutikhus és az Illés illetve Elizeus által feltámasztott gyermekek esetében, vissza kell emlékeznünk arra, hogy a Biblia a teremtés fordítottjaként tekint a halálra. A teremtéskor az ember élő lélekké lett, amikor a föld porából alkotott test **Isten leheletétől lélegezni kezdett**. A halál során éppen fordítva: az ember megszűnik élő lélek lenni, a lélek utolsó lehel, és a test visszatér a porba. Eutikhus és a gyermekek esetében ez az isteni lehelet csodálatos módon visszatért, így ismét élő lelkekké lettek.

2. A lélek [pszüché] fogalma Pál leveleiben

Az Ószövetséggel vagy akár az evangéliumokkal összehasonlítva Pál írásaiban ritkán fordul elő a „lélek” [pszüché] szó. Az apostol mindössze 13 alkalommal^[3] használja a kifejezést (beleértve az Ószövetségből vett idézeteket is) a fizikai életre (Rm 11,3; Fil 2,30, Thess 2,8), emberre (Rm 2,9; 13,1), illetve az érzelmi élet központjára (Fil 1,27; Kol 3,23; Eféz 6,6) utalva. Figyelemre méltó, hogy Pál sosem használja a „lélek” [pszüché] szót a halálon túli élet jelölésére. Ennek oka az lehet, hogy Pál attól tarthatott, nehogy pogányokból lett követői a természetes halhatatlanság görög elképzelésének megfelelően értelmezzék a „lélek” [pszüché] fogalmát.

Pál annak érdekében, hogy a Krisztusban való új életet teljes mértékben isteni ajándéknak, s ne az ember természetes tulajdonának tekintsék, a *pneuma* („isteni életerő”) kifejezést, nem pedig a *pszüché* szót használja.

A feltámadásról szóló, 1Kor 15-ben található híres igeszakaszban Pál bizonyosságot tesz róla, hogy a „lélek” [pszüché] szót az ószövetségi értelemben, a „fizikai élet” jelentésben használja. Az apostol kifejti, hogy az első Ádám „élő lélekké” [pszüché] lett, az utolsó Ádám (Krisztus) pedig „megelevenítő isteni életerővé

[pneuma]”.

Pál ugyanezen megkülönböztetést alkalmazza a jelenlegi testre és a feltámadt testre vonatkozóan is. Ezt írja: „Elvették természetes [pszüchikon] test, feltámasztatik lelki [pneumatikon] test.” (1Kor 15,44) Vagyis az apostol „lelkinék” nevezi a feltámadt testet - nem azért, mert nem fizikai testről van szó, hanem mert a Szentlélek uralja, nem pedig a testi kívánságok. Ez még nyilvánvalóbb, ha megfigyeljük, hogy Pál ugyanezt a megkülönböztetést alkalmazza a mindennapi életben megnyilvánuló természetes (pszüchikosz) és lelki (pneumatikosz) sajátosságokra is 1Kor 2,14-15-ben. Pál tehát **különbséget tesz az Isten Lelke irányítását nélkülöző „természetes” [pszüchikosz] és az Isten Lelke által vezetett „lelki” [pneumatikosz] ember között.**

Nincs halhatatlanság, csak Isten által

A Szentírásban nem fordul elő a „lélek halhatatlansága” kifejezés. A mi Bibliánkban „halhatatlanság”-nak fordított kifejezés a görög *athanasia*. E kifejezés kétszer fordul elő az Újszövetségben, először Istennel összefüggésben, „...aki egyedül a halhatatlanság [athanasia], aki hozzáférhetetlen világosságban lakozik, akit az emberek közül soha senki nem látott, sem nem láthat” (1Tim 6,16). A halhatatlanság itt nyilvánvalóan többet jelent a végtelen létezésnél. Azt jelenti, hogy Isten az élet forrása (Jn 5,26), és minden más lény Tőle nyer örök életet. A „halhatatlanság” [athanasia] szó másodszor 1Kor 15,53-54-ben fordul elő, azzal kapcsolatban, hogy a halandó test halhatatlanságot ölt magára a feltámadáskor: „Mert szükséges, hogy ez a romlandó test romolhatatlanságot öltön magára, és a halandó test halhatatlanságot öltön magára. Mikor pedig ez a romlandó test romolhatatlanságba öltözik, és a halandó test halhatatlanságba öltözik, akkor beteljesül amaz ige, mely meg vagyon írva: »Elnyeletett a halál diadalra.«” Pál nem a lélek természetes halhatatlanságáról beszél, hanem a halandóságból halhatatlanságba történő átalakulásról, melyet a hívők Krisztus visszatérésekor fognak megtapasztalni. Ez az igeszakasz világos utalást tartalmaz arra, hogy a személyiség semmiféle természetes halhatatlansággal sincs felruházva, mivel romlandó és halandó. **A halhatatlanság nem az ember meglevő tulajdona, hanem olyan ajándék, amelyet a hívők Krisztus eljövetelkor nyernek majd el.**

Platón filozófiájában elpusztíthatatlannak tekinti a lelket, mert olyan nem teremtett, örökkévaló szubsztancia részese, mellyel a test nem rendelkezik. Sajnálatos, hogy ez a platonista dualizmus még egy olyan nagy reformátort is elvakított, mint Kálvin, aki egészen odáig ment, hogy kimondta: „Platónon kívül alig volt valaki, aki helyesen állította volna, hogy [a lélek] halhatatlan szubsztancia.”[4] Kálvin így folytatja: „Miután a Szentírásból már kimutattuk, hogy a lélek anyagtalan szubsztancia, most hozzá kell tennünk, hogy noha térben nem korlátozott, mégis úgy lakik a testben, mint valami házban. Nem csupán megeleveníti minden tagját, és képessé teszi a szerveket arra, hogy ellássák feladatukat, hanem elsődleges szerepet játszik az ember életének irányításában is, nem csupán a földi élet kötelezettségeit tekintve, hanem oly értelemben is, hogy az embert Isten tiszteletére indítja.”[5]

A Biblia szerint azonban nincs olyan természetes tulajdonság az emberi természetben, amely elpusztíthatatlanná tenné az embert. **A keresztény reménység nem a lélek halhatatlanságán, hanem a test feltámadásán alapul.** Ha a „halhatatlanság” szót akarjuk alkalmazni az emberi természetre, akkor ne a lélek halhatatlanságáról, hanem a test (a teljes személy) feltámadás révén megvalósuló halhatatlanságáról beszéljünk. A feltámadás ruhazza fel halhatatlansággal a testet, azaz a hívó teljes személyiségét.

A lélek mint az emberi személyiség halandóságának kifejezése

Pál meghatározása, mely szerint a jelenlegi test *pszüchikon* (szó szerint: „a lélek sajátosságaival bíró”), vagyis romlandó és halandó, egyértelműen azt mutatja, hogy az apostol az emberi lét fizikai és halandó voltával azonosította a lelket. Ez összhangban áll a lélek [nefes] Ószövetségi szemléletével is, mely szerint **a lélek az élet fizikai és halandó megnyilvánulása.** Nyilvánvaló, hogy a lélek halhatatlanságára vonatkozó felfogás teljesen idegen Pál tanításától és a teljes Bibliától egyaránt.

A léleknek ez a meghatározása azonban egy problémát mégis felvet. Hogyan békítsük össze azt a felfogást, hogy az emberek természettől fogva halandók, Pál Róma 5,12-ben tett kijelentésével, miszerint a „bűn által” jött be a halál e világba, nem pedig a halandó emberi személyiség révén?

E látszólagos ellentmondást az oldja fel, ha felismerjük azt, amit Wheeler

Robinson a következőképpen fogalmaz meg: „Pál úgy tekintett az emberre, mint aki eredeti természeténél fogva halhatatlan, magában hordozza a halhatatlanság lehetőségét. Ezt azonban maga mögött hagyta, amikor elűzetett az Édenből, s ezzel együtt az élet fájától, amely halhatatlanságra táplálta volna őt. Így jött be a bűn által a halál.”[6]

Pszüché és pneuma

A *pneuma* értelmezésével kapcsolatban még két fontos újszövetségi igeszakaszt kell említenünk: a Thesszalonikabeliekhez írt első levél 5,23, és a Zsidókhöz írt levél 4,12 verseit.

„A békesség Istene szenteljen meg titeket teljesen; és a ti pneumátok [lelki természetetek, értelmetek], lelketek és testetek romolhatatlanul és feddhetetlenül őriztessék meg a mi Urunk Jézus Krisztus eljövetelére.” (1Thess 5,23)

Egyesek erre az igeszakaszra hivatkoznak, hogy megvédjék nézetüket, miszerint az ember három alkotóelemből álló lénynek teremtett, azaz testből, lélekből és *pneumából* („szellem”) áll, melyek mindegyike különálló egység.

Először is azt kell megfigyelnünk, hogy 1Thess 5,23 nem tantételt megfogalmazó kijelentés, hanem imádság. Pál azért imádkozik, hogy a thesszalonikaiak teljesen szentelődjenek meg, és őrizzék meg magukat feddhetetlenül Krisztus eljöveteléig. Nyilvánvaló, hogy amikor az apostol azért imádkozik, hogy a thesszalonikaiak lelki természete [*pneuma*], lelke és teste őriztessék meg feddhetetlenül, nem próbálja meg három részre osztani az emberi természetet, ahogyan Krisztus sem kívánta négy részre osztani az emberi természetet, amikor ezt mondta: „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és teljes erődből.” (Mk 12,30)

Az 1Thess 5,23-ban szereplő, a „pneumára, lélekre és testre” vonatkozó utalás megértésének kulcsa, hogy Pál olyan keresztényeket szólít meg, akik noha még mindig a hústestben vannak, két természettel rendelkeznek: az Ádámtól örökölt eredeti természettel (lélekkel), amelyet a születéskor kaptak, valamint az új, lelki természettel, melyet Isten Lelkének teremtő ereje hozott létre bennük. Az Ádámtól örökölt személyiség neve - mint már korábban láttuk - „lélek” [pszüché], s ez a kifejezés a fizikai élet különböző megnyilvánulásait jelöli, melyeket a Biblia

a lélekkel hoz összefüggésbe. **A lelki természet neve „pneuma”, mert Isten Lelke [pneuma] az, amely megújítja és átformálja az emberi természetet.** A test természetesen a személyiség látható, külső része.

Így tehát Pál thesszalonikaiakhoz szóló imádságának – miszerint testüket, lelküket és *pneumájukat* romolhatatlanul és feddhetetlenül őrizték meg – nem az a célja, hogy az emberi személyiség összetevőit sorolja fel, hanem az, hogy a maga teljességében hangsúlyozza azoknak az életmódját, akik Krisztus eljövételére várnak. A három közötti különbség nem ontológiai, hanem etikai jellegű.

„Isten beszéde élő és ható, élesebb minden kétélű kardnál, és elhat a szívnek [pszüché] és léleknek [pneuma], az ízeknek és a velőknek megoszlásáig, s megítéli a gondolatokat és a szív szándékait.” (Zsid 4,12)

Ugyanaz a jelenség figyelhető meg ebben az igeversben is, mint az előbb. A kérdés itt is az, hogy Isten Igéje az emberi személyiséget szívre (*pszüché*) és lélekre (*pneuma*) választja-e szét, vagy pedig valami másról van szó. Edward Schweizer találóan jegyzi meg: „Mivel nehéz elképzelni a csontok és a velő megoszlását, ez az ige valószínűleg arról szól, hogy az Ige áthatolt a pneumán [lelken] és a pszüchén [szíven], éppúgy, ahogyan áthatol a csontokon és a velőkön.”⁷

Ha szem előtt tartjuk, hogy a „szív” és a „lélek” kifejezések tulajdonképpen az emberi lét természetes, fizikai illetve isteni vonatkozását jelölik, akkor ez az ige azt mondja, hogy Isten Igéje a teljes emberi létet áthatja és megvizsgálja, még lényünk legbensőbb részét is. A Szentírás tanulmányozása felfedi számunkra, hogy vajon vágyainkat, törekvéseinket, érzelmeinket és gondolatainkat Isten Lelke uralja-e, avagy testi, önző megfontolásaink. Az igeszakasz csupán azt mondja, hogy Isten Igéje behatol lényünk legbensőbb zugaiba is, és napvilágra hozza cselekedeteink titkos indítékait.

Ez a szakasz bizonyos értelemben párhuzamot mutat azzal, amit Pál 1Kor 4,5-ben mond: „[Az Úr] egyrészt világra hozza a sötétség titkait, másrészt megjelenti a szívek tanácsait.” Így tehát nincs okunk arra, hogy Zsid 4,12-t úgy értelmezzük, mint amely azt tanítja, hogy az emberi természetben a „szív” és a „lélek” két különálló alkotóelem.

A fenti igeszakaszok különbséget tesznek a *pszüché* és a *pneuma* között,

ugyanakkor semmit nem mondanak a lélek halhatatlanságáról. Nem sugallják azt, hogy a pár egyik tagja tovább él, miután a halál során elszakadt a másiktól, vagy azt, hogy a két kifejezés két különböző szubsztanciára vonatkozik. Ellenkezőleg: Isten Lelkének a jelenvaló élet erkölcsi megújulásában és az idők végén történő, örök életre való feltámadásban játszott szerepe cáfolja a lélek halhatatlanságára vonatkozó elképzelést, mivel ez az egyetlen halhatatlanság, melyet Isten Lelke adományoz majd az idők végén.

A lélek [pszüché] mint az érzelemlát és a gondolkodás központja

Fenti vizsgálódásunk kimutatta, hogy a „lélek” [pszüché] kifejezést az Újszövetség általában a fizikai élet megjelölésére használja, amely örök életté válhat, ha a Krisztusban való hitben élnek. Néhány esetben azonban Pálnál a „lélek” [pszüché] kifejezés az érzelemlát központjaként, illetve a gondolatok és cselekedetek forrásaként szerepel.

Az antiókhiai keresztényeket összezavarták a „lelküket [pszüché] feldúló” személyek hamis tanításai (Ap csel 15,24). A „lélek” [pszüché] itt a félrevezető tanítások által összezavart hívők gondolkodására utal.

Hasonló jelentéssel használja ezt a kifejezést Jn 10,24 is, ahol a zsidók ezt kérdezik Jézustól: „Meddig tartod még a lelkünket [pszüché] bizonytalanságban? Ha te vagy a Krisztus, mondd meg nekünk nyíltan.” Itt a „lélek” [pszüché] nem más, mint a gondolkodás, mellyel az ember a Krisztus mellett vagy ellen szóló döntéseket hozza meg. A lelket mint emberi gondolkodást jó és rossz irányba egyaránt lehet befolyásolni. Ezért olvassuk tehát azt, hogy Pál és Barnabás Antiókhiaiba érve „[erősítették] a tanítványok lelkét [pszüché], intvén, hogy maradjanak meg a hitben” (Ap csel 14,22).

Lk 12,19-ben egy érdekes példát találunk, ahol a „lélek” egyaránt jelöli a fizikai és a lelki folyamatokat. A gazdag ember, akinek bőven termelt a földje, így szól: „Ezt mondom az én lelkemnek [pszüché]: Én lelkem [pszüché], sok javaid vannak sok esztendőre eltéve; tedd magadat kényelembe, egyél, igyál, gyönyörködjél!” (Lk 12,19) Noha itt a hangsúly az élet anyagi oldalán van - vagyis az evésen, iváson és az egyéb örömeinken -, az, hogy a lélek önelégültségének ad hangot, lelki funkcióra utal. A következő versben Isten megítéli az önelégült lelket: „Monda pedig neki az Isten: Bolond, ez éjjel elkérik a te lelkedet tetőled.” (L. 12,20) A szöveg arra utal,

hogy a lélek élete vagy halála végső soron Isten ajándéka, illetve büntetése.

Mindegyik szinoptikus evangélium feljegyzi Krisztus híres mondását, ahol a „lélek” szót a szív tökéletes párhuzamaként használja: „Szeresd azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és teljes erődből.” (Mk 12,30; vö. Mt 22,37; Lk 10,37) E mondásban, mely 5Móz 6,5-ből idéz, a szív, a lélek, az elme és az erő egyaránt az Isten iránti érzelmi és értelmi jellegű, szeretetteljes odaszánás kifejezésére szolgál.

3. Összefoglalás

Miután áttekintettük a „lélek” [pszüché] szó újszövetségi használatát, láthattuk, hogy semmi sem támogatja a lélekre mint halhatatlan, anyagtalan, a test halálát túlélő létezőre vonatkozó elképzelést. A „lélek” [pszüché] szóban semmi sincs, ami – akár csak távolról is – olyan tudatos összetevőre utalna, amely képes lenne túlélni a test halálát. Az Újszövetség nem csupán nem támogatja a lélek halhatatlanságára vonatkozó elképzelést, hanem egyértelműen arról tesz tanúbizonyságot, hogy a „lélek” [pszüché] a fizikai, érzelmi és lelki életre utal. A lélek nem más, mint maga az élő személyiség, a maga egyéniségével, kívánságaival, érzelmeivel és értelmi képességeivel. A lélek a teljes, élő személyiségre vonatkozik, s mint ilyen, elválaszthatatlan a testtől.

Megállapítottuk, hogy noha Krisztus kiterjesztette a „lélek” [pszüché] fogalmát az örök életre – amit azok nyernek el, akik hajlandók Őérte feláldozni földi életüket –, sosem állította, hogy a lélek anyagtalan, halhatatlan elem. Ellenkezőleg: Jézus azt tanította, hogy Isten a megtéretlen bűnösöknek mind a lelkét, mind a testét elpusztíthatja (Mt 10,28).

Pál sosem használja a „lélek” [pszüché] szót a halált túlélő élet jelölésére. Ellenkezőleg: a lelket az ember fizikai organizmusával (*pszüchikon*) azonosítja, amely alá van vetve a bűn és a halál törvényének (1Kor 15,44). Pál annak érdekében, hogy pogány származású követői megértsék, nincs semmi halhatatlan az emberi természetben, a *pneuma* [„isteni életerő vagy elme”] szót használja a Krisztusban való új élet jelölésére, melyet a hívő most és a feltámadáskor egyaránt Isten Lelkétől származó ajándékként nyer el.

Jegyzetek

- [1] Edward William Fudge: *The Fire That Consumes*. Houston, 1989. 173.
- [2] Edward Schweizer: „Psyche” szócikk. In Gerhard Friedrich (szerk.): *Theological Dictionary of the New Testament*. 9. köt. Grand Rapids, 1974. 646.
- [3] A számadat Edward Schweizer könyvében található, i. m., 648.
- [4] John Calvin: *Institutes of the Christian Religion*, Philadelphia, 1960, 1. köt. 1. 192.
- [5] Uo.
- [6] H. Wheeler Robinson: *The Christian Doctrine of Man*. Edinburgh, 1952. 74. 122.